

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, доцента
Вишновецької Світлани Василівни – на дисертацію Басової Ірини
Сергіївни «Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального
забезпечення», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право;
право соціального забезпечення**

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що внутрішньо переміщені особи відіграють значну роль у соціальній структурі українського суспільства і потребують підвищеної уваги з боку інститутів держави в силу гостроти соціальних проблем, пов'язаних з їх вимушеним переміщенням. Життєва ситуація внутрішньо переміщених осіб надзвичайно складна. Разом з місцем проживання вони змінюють спеціальність, соціальний статус, матеріально-побутові умови, коло спілкування, втрачають майно, можливість професійної самореалізації, виникає проблема соціальної адаптації. Тому повсякденна діяльність держави щодо захисту соціально незахищених верств населення повинна здійснюватись з урахуванням потреб внутрішньо переміщених осіб. Вирішення питань соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні істотно ускладнюється недостатнім рівнем наукової розробки проблеми, що вимагає нових методологічних підходів, глибокого наукового осмислення і вироблення дієвих науково обґрунтованих заходів з боку держави, які б забезпечували їх оптимальний захист. Всі ці обставини дисертант проаналізувала, щоб визначити необхідні напрями реформування законодавства щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб як окремих суб'єктів права соціального забезпечення.

Розвиток науки права соціального забезпечення щодо соціального захисту внутрішньо переміщених осіб як окремих суб'єктів права соціального забезпечення є досить складним за своїм змістом завданням, що вимагає застосування аргументованих і науково виважених підходів, що й визначає наукову і практичну цінність обраної теми дисертаційної роботи Басової І. С.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що дисертація Басової І. С. є першим у вітчизняній науці спеціальним комплексним дослідженням статусу внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням раціональної сукупності сучасних загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, інтегрованістю авторських положень та висновків у систему наукових знань сучасної науки права соціального забезпечення.

У процесі дослідження дисертантом опрацьовано широке коло літературних джерел. З огляду на це, можна констатувати, що достовірність отриманих результатів і обґрунтованість сформульованих пропозицій визначаються об'ємним та всебічним використанням наукового й емпіричного матеріалу.

Об'єкт (правовідносини із соціального захисту внутрішньо переміщених осіб) і предмет (статус внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення) дисертаційного дослідження визначені відповідно до встановлених вимог та дозволяють у достатньому обсязі проаналізувати відповідні проблеми.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження автор досягла визначеної мети та виконала поставлені завдання. При цьому сформульовані висновки та пропозиції є достатньо аргументовані, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи обумовлена метою, об'єктом і предметом дослідження. Дисертаційна робота Басової І. С. викладена українською мовою на 198 сторінках друкованого тексту і складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (242 найменування) і додатку.

Зміст дисертації повною мірою відповідає вимогам паспорту спеціальності 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення.

Стиль викладення матеріалу в дисертації – науковий, виважений і чіткий, мова – доступна, зрозуміла.

Серед положень та висновків, що заслуговують на особливу увагу, варто відзначити наступні:

Науковий інтерес викликає розгляд Басовою І. С. правової категорії «внутрішньо переміщена особа» в історичній ретроспективі та у сучасний період, аналіз міжнародних стандартів захисту внутрішньо переміщених осіб.

Цілком поділяємо позицію дисертанта, що «внутрішньо переміщена особа є окремим суб'єктом в праві соціального забезпечення, що проявляється у закріпленні за нею окремого правового статусу та визначенні нормативно-правовими актами прав, обов'язків, заходів соціально-забезпечувального характеру, створенні умов для захисту своїх прав в судовому порядку» (с. 37 дис.). Заслуговує на увагу власне визначення поняття внутрішньо переміщеної особи як «фізичної особи, яка внаслідок обставин об'єктивного характеру, спричинених військовими діями, окупацією чи анексією території, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, змінила своє місце проживання в межах державно визнаних кордонів та набула відповідного правового статусу згідно із законодавством» (с. 38, 163 дис.). Хоча, можливо, варто було б конкретизувати це визначення словом «вимушено» змінила своє місце проживання, оскільки таке уточнення вказує на зміну місця проживання осіб з незалежних від них причин і є дуже важливим для характеристики особливостей правового статусу цієї категорії суб'єктів права соціального забезпечення.

Цілком обґрунтованим є твердження дисертанта про те, що властивим для внутрішньо переміщеної особи як суб'єкта права соціального забезпечення є таке явище, як подвоєння (дублювання) правових статусів. Наприклад, особа, яка до набуття статусу внутрішньо переміщеної особи,

мала статус пенсіонера, отримуючи статус внутрішньо переміщеної особи набуває статусу внутрішньо переміщеної особи-пенсіонера. Особа ж, яка перебувала на обліку в центрі зайнятості як така, що шукає підходящу роботу, тобто мала статус безробітної, з отриманням статусу внутрішньо переміщеної особи є внутрішньо переміщеною особою-безробітною (с. 47 дис.). Відповідно у межах внутрішньо переміщених осіб як загальних суб'єктів права соціального забезпечення автор виокремлює таких суб'єктів, як: внутрішньо переміщену особу-пенсіонера, внутрішньо переміщену особу-особу з інвалідністю, внутрішньо переміщену особу-безробітну, внутрішньо переміщену особу-багатодітну родину, внутрішньо переміщену особу-малозабезпечену сім'ю, внутрішньо переміщену особу-матір-одиначку, внутрішньо переміщену особу-абітурієнта, студента, внутрішньо переміщену особу-дитину, внутрішньо переміщену особу-іноземця та внутрішньо переміщену особу-особу без громадянства (с. 50 дис.).

Поділяємо позицію дисертанта, що поняття «дитина-війни» та «внутрішньо переміщена особа-дитина, яка постраждала внаслідок подій, в зоні проведення антитерористичної операції, заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації» – це різні правові категорії, а тому об'єднати або ототожнити їх неможливо, а надавати їм окремий правовий статус «дитини війни» є недоцільним (с. 58 дис.).

У роботі містяться й інші слушні положення, висновки та пропозиції, що заслуговують на увагу.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та авторефераті. Наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані у дисертації, достатньо повно викладені в авторефераті, в 14 публікаціях, у тому числі 4 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, а також у 7 тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних

конференціях, що свідчить про достатнє оприлюднення та впровадження наукових здобутків дисертанта. Основні положення, висновки і рекомендації, що містяться у дисертації, повністю відображені в авторефераті. Дисертацію й автореферат оформлено відповідно до встановлених вимог.

Наукову і практичну цінність дисертації підтверджує можливість застосування її результатів: у науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження теоретичних і практичних питань статусу внутрішньо переміщених осіб як суб'єктів права соціального забезпечення; у правотворчій діяльності – для вдосконалення правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб з урахуванням міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн; у правозастосовній діяльності – для вдосконалення практики застосування законодавства у сфері соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; у навчальному процесі – при викладанні нормативних дисциплін «Трудове право», «Право соціального забезпечення», спеціального курсу «Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб», при підготовці навчально-методичних матеріалів, навчальних посібників, підручників, практикумів із зазначених дисциплін.

Водночас недостатньо аргументовані та суперечливі твердження, а також висновки, що вимагають додаткових пояснень:

1. У підрозділі 1.1 «Внутрішньо переміщена особа як категорія права соціального забезпечення» варто було б розкрити співвідношення цієї категорії із суміжними юридичними явищами, зокрема, порівняти цю категорію з категорією «вимушені переселенці», якою також прийнято називати внутрішньо переміщених осіб (це відображено в законах Грузії, Азербайджанської Республіки), а також з категорією «біженці». До речі, в підрозділі 2.2 «Особливості правового регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб за законодавством окремих зарубіжних країн» автор здійснює порівняльний аналіз прав і обов'язків вимушених переселенців та біженців.

2. У підрозділі 1.2 «Правовий статус внутрішньо переміщеної особи в праві соціального забезпечення» досліджуються лише такі елементи правового статусу як правоздатність і дієздатність, не приділено уваги змісту правового статусу, таким його структурним елементам як права, свободи, законні інтереси, обов'язки та відповідальність. Дуже стисло (с. 47-48 дис.) в рамках правоздатності розкрито права і обов'язки (а це окремий елемент правового статусу!) внутрішньо переміщеної особи. Дисертант визначає поняття внутрішньо переміщеної особи (що складає наукову новизну дисертації) «як суб'єкта права соціального забезпечення, якою є правоздатна фізична особа, яка внаслідок свого галузевого правового статусу виступає носієм відповідних прав та обов'язків, передбачених загальним та спеціальним законодавством» (с. 8 дис.). Саме цим правам і обов'язкам необхідно було приділити більше уваги.

3. На сторінці 39 дисертації Басова І. С. видами соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні визначає пенсійне забезпечення, житлове забезпечення, реалізацію права на працю, соціальний захист на випадок безробіття, грошову допомогу, соціальні та медичні послуги. На сьогодні серед науковців не існує єдності щодо видів соціального захисту, але в Розділі 3 «Окремі види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні» розглядаються лише особливості реалізації права на пенсійне забезпечення, права на соціальний захист на випадок безробіття, права на грошову допомогу. Водночас не знайшла відображення проблема житлового забезпечення внутрішньо переміщених осіб, яка є вкрай актуальною. Також дисертант оминула увагою проблему реалізації цими суб'єктами права на освіту. Адже відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку прийому для здобуття вищої та професійно-технічної освіти осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України» від 24 травня 2016 року № 560 затверджено Перелік уповноважених вищих навчальних закладів (наказ МОН України від 14.06.2016 № 667), що значно обмежує у цій сфері права внутрішньо переміщених осіб переселенців щодо

вибору вищого навчального закладу.

4. Одним із завдань дисертаційного дослідження є «визначити поняття та види соціального захисту внутрішньо переміщених осіб». Однак, у Висновках дисертант розкриває поняття, але щодо видів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб лише вказує на внутрішньодержавний та міжнародний аспекти захисту внутрішньо переміщених осіб (с. 164 дис.). Така позиція дисертанта потребує додаткового пояснення.

Водночас висловлені зауваження, які в певній мірі носять характер побажань, не впливають на загальну позитивну оцінку якості виконаної дисертантом роботи. Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в даній дисертації, характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий внесок здобувача у розвиток науки права соціального забезпечення.

Незважаючи на висловлені зауваження, дисертаційне дослідження Басової І. С. «Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення» являє собою самостійну, творчу роботу, наділене елементами новизни і в цілому відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор – Басова Ірина Сергіївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.05 – трудове право; право соціального забезпечення.

Офіційний опонент:

**завідувач кафедри цивільного
права і процесу Національного
авіаційного університету,
доктор юридичних наук, доцент**

С. В. Вишновецька

